

תשובות קצרות

1. מעשר כספים מהברוטו או מהנטו / הרב נעם אלטמן

שאלה | אני שכיר במקום עבודתי, וברוך השם משתכר משכורת גבוהה. מהמשכורת מנוכים בכל חודש כספי מיסים רבים, עד אשר ישנו פער גדול בין הברוטו לנטו שלי. מאיזה רווח עליי לחשב את מעשר הכספים¹ שלי? אציין שמס הכנסה, שאותו אני משלם מדי חודש, מסתכם באלפי שקלים.

תשובה | ראשית, נדגיש שמהפרשות פנסיוניות, כמו קופת גמל וקרן השתלמות, יש לתת מעשר כספים, שהרי הן כהכנסה לכל דבר, רק שכעת הן מושקעות עד שיפדו אותן. לכן לכשתפדה קרנות אלו, זכור לתת מהן מעשר כספים. לגבי תשלום החובה העיקרי שאותו מנכה המדינה ממשכורתך - מס הכנסה: אף שהוא תשלום חובה, נראה שניתן לנכותו מחישוב מעשר כספים. לכן בסיס השכר לחישוב מעשר כספים הינו הנטו ולא הברוטו. וכפי שפסק הרב וואזנר (שבט הלוי ה, ס' קלג אות ד):

ויש דרך שני והוא כנראה הסכמת הפוסקים, **וכן דעת נוטה שמסים והוצאת המסחר ובכלל זה גם מה שצריך לאכל או להלביש עצמו בשביל המסחר וכן מלון, ונסיעות הכל מורידים מחיוב מעשר כספים כיון שהוא בגדר הוצאות.**²

ולכן כל הוצאה שנדרש אדם להוציא עקב עבודתו, ואילולא היה עובד לא היה נצרך לשאת בה, הוא רשאי לנכות אותה מתוך רווחיו. הוצאות נסיעה לדוגמה הגיעו עקב העבודה, וניתן לנכות אותן מהמשכורת, וכך גם מס הכנסה, מאחר שאילולא היה האדם עובד, הוא לא היה מתחייב בתשלום מס הכנסה (כשמו כן הוא - חל על הכנסה בלבד).

2. ניכוי הוצאות עבודה לפני חישוב מעשר כספים / הרב נעם אלטמן

שאלה | אני עובדת בבקרים כמזכירה בבית ספר, ולכן שולחת את התינוק שלי למעון. האם אני יכולה לנכות את התשלום על המעון מבסיס ההכנסה לפיו מחשבים את מעשר הכספים?

תשובה | כל ההוצאות שנושאים בהן לצורך העבודה ניתנות לניכוי לפני חישוב מעשר הכספים, לדוגמה: הוצאות האדם על נסיעות למקום העבודה, או עלות מעון שמשלמת אישה שעובדת, ועקב עבודתה שולחת את תינוקה למעון. במילים אחרות, כל ההוצאות

1. לשאלת נתינתו של מעשר כספים - אם היא דין או מנהג, ועוד פרטים בכך, עיין באריכות בקונטרס מעשר כספים של הרב אליעזר וולדנברג, ציץ אליעזר ט, ס' א.

2. עי' שם בדבריו, שהביא כי לכל הדעות את מס ההכנסה (להוציא את שאר סוגי המס) ניתן לנכות מהרווחים ולהסתכל רק על משכורת הנטו.

שנדרשות עקב יציאה לעבודה, ואילולא העבודה לא היו קיימות, ניתן לנכות אותן מהרווחים. לכן את הוצאות אוכל לא ניתן לנכות, שהרי גם אדם מובטל נאלץ לאכול. מדובר רק על הוצאות שבאות עקב העבודה. בעל עסק כמובן אינו מחשב את מעשר הכספים שלו מהפדיון החודשי, אלא מסך הרווחים שנשאר לו לאחר ששילם לעובדיו, ולאחר שנשא בשאר הוצאות העסק. כך גם עצמאי יכול לנכות מהרווחים את כל הוצאות המשרד שיש (שכירות, ניקיון, חשמל וכו'), ואם אדם עובד מהבית, הוא יכול לקזז שווה ערך לסכום שהיה צריך לשלם אילו היה שוכר משרד. גם עובד שנצרך בביגוד מיוחד לעבודתו, רשאי לנכות את ההוצאות בגין הביגוד מרווחיו. וכך פסק הרש"ז אויערבך (קול התורה לט, עמ' פז):

מותר לנכות הוצאות עבור נייר, טלפון, שכר דירה של המשרד, גם מה שנפחת הערך של הרהיטים וכדומה מפני השימוש, הוי נמי בכלל הפסד... נסיעות הכרחיות... בגדי עבודה וכו'...

3. שימוש בכספי מעשר למימון לימודים אקדמיים או שכר לימוד בישיבה לבן גדול /

הרב נעם אלטמן

שאלה | בתנו הגדולה מתחילה כעת לימודים גבוהים בסיעוד. לימודים אלו יקרים מאוד, ואין ביכולתה לממן אותם. האם אנו יכולים לעזור לה במימון לימודי המקצוע מתוך מעשר הכספים שלנו? כמו כן בננו הגדול מתחיל כעת ללמוד בישיבה גבוהה. האם ניתן להשתמש במעשר כספים למימון שכר הלימוד בישיבה שלו?

תשובה | אומנם ישנה מחלוקת רחבה באחרונים אם ניתן להשתמש במעשר כספים למימון הוצאות הילדים,³ אך לכל הדעות, כאשר הילדים בני למעלה משמונה-עשרה, כבר אין חובה הלכתית לפרנסם.⁴ לכן עבור ילדים גדולים ניתן לראות מימון הוצאות אלו כנתינת מעשר כספים. כך כתב הרב אליעזר וולדנברג (ציץ אליעזר ט, ס' א אות ד):

ואען ואומר דלפענ"ד אפשר להורות להתיר להוציא כסף המעשר עבור החזקת בנו המבוגר הלומד בישיבה, וכן עבור הוצאת נשואיו כסידור דירה, רהיטים, מלבושים וכדומה. ואפילו אם יש לו כסף אחר בלעדי זה.

מכאן נלמד לשאלת שכר הלימוד לישיבה של בן מגיל שמונה-עשרה ומעלה, שאותו ניתן לשלם ממעשר כספים, שהרי אין אף חובה על ההורים לממן בשלב זה את הוצאות הילד. כמו כן אדם שהתחתן ואין לו אמצעים להתפרנס מייד לאחר נישואיו, מאחר שהוא ואשתו עדיין אינם עובדים, והוריו תומכים בו כלכלית, הם יכולים בהחלט להחשיב כספים אלו כחלק ממעשר כספים, ואף יש חיוב הלכתי לעשות זאת, כדברי הגמרא (ב"מ ע"א ע"א): 'ענייך ועניי עירך, ענייך קודמין'. כלומר הורים שמממנים לילדיהם לימודי מקצוע,

3. שורש המחלוקת נמצא בדברי הט"ז, יו"ד ס' רמט ס"ק א, שם כתב שאין לממן מכספי מעשר דברים שאדם חייב בהם, ואילו הש"ך, יו"ד ס' רמט ס"ק ג, חלק עליו וכתב שכל דבר מצווה ניתן לממן מכספי מעשר, ובכלל זה לממן את הוצאות הילדים.

4. מדינא דגמרא (כתובות סה ע"ב) יש חובה על האב לזון את ילדיו עד גיל שש. בדברי הראשונים (שם) נחלקו אם מתקנת אושא יש חובה לזון את הילדים גם לאחר הגיעם לגיל שש. בכל מקרה ישנה תקנת הרבנות הראשית (משנת תש"ד) לחייב את האב במזונות ילדיו עד שיהיו בני 15, ולאחר כמה שנים הורחבה התקנה עד גיל 18. ועי' במאמרו של הרב אברהם שפירא, 'מבט תורני על חוקי המדינה', תחומין ג' עמ' 238-242, שיש תוקף הלכתי מחייב לתקנות הרבנות הראשית.

יכולים בוודאי להחשיב זאת כחלק ממעשר הכספים שלהם, והם אף מקיימים בכך את המעלה הגבוהה ביותר במצוות צדקה, כדבריו של הרמב"ם (הל' מתנות עניים פ"י ה"ז):
 שמנה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך, ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או **ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו, עד שלא יצטרך לבריות לשאול**. ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך.

4. קבלת מלגה / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני סטודנט, והגשתי בקשה למלגה. בטופס שמילאתי נשאלתי אם קיבלתי מלגה ממקום אחר. האמת היא שהגשתי בקשה למלגה אחרת, אך עדיין לא קיבלתי תשובה. האם מותר לי לענות: 'לא קיבלתי מלגה'? זו הגשה מקוונת, ואין לי דרך לשאול את האחראי.

תשובה | על פניו אין שקר בבחירת האפשרות 'לא קיבלתי מלגה', כי באמת עדיין לא קיבלת אישור על מלגה נוספת. ואולם אפשר שכוונת השאלה היא לכלול גם זכאות למלגה הצפויה להיות מאושרת בקרוב. מצד אחד מצאנו שמי שנתן מתנה ואחר כך המקבל נעשה שונא, אינו יכול לחזור בו,⁵ ומכאן שלא מתחשבים במחשבת הלב, כי 'דברים שבלב אינם דברים'. מנגד נפסק ב'שלחן ערוך' שדווקא במתנה מתחשבים בדעת הנותן, אף שלא אמר אותה במפורש.⁶ כנראה יש לחלק בין אומדנה המבררת מה היה בליבו של אדם בשעה שנתן מתנה לבין הקפדה שהתחדשה לאחר נתינת המתנה. על כן יש להניח שכוונת מי שניסח את השאלה בטופס לבקשת מלגה לכלול גם קבלת מלגה עתידית, ואם מסתבר מאוד שבקשת המלגה הקודמת תיענה בחיוב, אזי אין למלא עכשיו את הטופס ולכתוב שלא קיבלת מלגה. ואם קיים ספק אם הבקשה הקודמת תיענה בחיוב, ניתן להתייחס לכך כאל זכאות למלגה שמתחדשת רק לאחר מילוי הבקשה הנוכחית.

5. איסוף מידע ממתחרים / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני עוסקת בשדכנות, וקיבלתי הצעה מיועץ שיווקי שהוא יאסוף מידע על לקוחות פוטנציאליים מתוך קבוצות ווטסאפ של המתחרות שלי. האם זה מותר? יש לציין שההצטרפות לקבוצות הנ"ל היא חופשית.

5. שו"ע, חו"מ סי' רמו סעי' יז; וע"ע כתובות נד ע"א.

6. שו"ע, חו"מ סי' רז סעי' ד; וכתב הסמ"ע, לשו"ע שם ס"ק י, וזו לשונו: 'הטעם, דדוקא במכר דקיבל מעות מסתמא גמר ומקני אם לא דפירש, מה שאין כן במתנה דהוא בחנם, דאומדן דעת כל דהו מבטל המעשה ואמרין ביה דלא גמר בדעתו ליתנו לו בחנם'.

תשובה | חז"ל קבעו שאסור לרדת לאומנות חברו.⁷ בעקבות זאת כתב הרשב"א שאין לפתות לקוח קבוע לעבור לעסק מתחרה. דבריו מובאים ב'בית יוסף' (חו"מ סי' קנו), וזו לשונו:

הכא נמי כיון שרגיל לעשות מלאכתו על ידי זה הוי **כאילו בא לידו**. ועוד דכל מכר הרי הוא כבא לידו כבר. וההולך ומפתה את הגוי לעשות מלאכתו כפוסק לחיותו של זה וגוערין בו ומוחין בידו.

מדבריו משמע שכאשר הלקוח כבר נמצא בידו של המתחרה, אין להוציא אותו משם. לכן נראה שישנה בעיה לשכנע לקוחות שכבר נמצאים בקבוצה של שדכנית אחרת לעבור אליה.⁸

6. ירושת הבנות / הרב אריאל בראלי

שאלה | אבי נפטר ולא השאיר צוואה, אך אמר בפנינו שהוא רוצה שנכסיו יחולקו בשווה. כעת טוען אחינו שהיות שמדין תורה אנחנו לא יורשות, הוא ייתן לנו עשרה אחוזים מכלל הירושה בלבד. האם הוא צודק?

תשובה | אכן כאשר יש בנים, בנות אינן יורשות, כפי שנאמר בתורה (במדבר כז, ח). ואולם מנהג ישראל היה לתת גם לבנות חלק בירושה (חלק קטן יותר מחלק הבנים - 'שטר חצי זכר').⁹ באופן עקרוני אדם שכתב צוואה (הלכתית) בחייו רשאי לחלק את נכסיו כפי שעולה בדעתו,¹⁰ (עדיף שיקצה סכום שעליו לא חלה הצוואה, והוא יחולק על פי דיני ירושת התורה).¹¹ במקרה שלכם האב לא כתב צוואה, אך דעתו הייתה לחלוקה שווה, ועל כן יש לברר אם חל במקרה זה הכלל ההלכתי 'מצווה לקיים את דברי המת', שכן לחלק מהדעות הכלל תקף אף בדיבור בלבד.¹² כמו כן ישנן דעות שלפיהן מכיוון שלהוצאת צו ירושה נדרשת גם חתימת הבנות, הן יכולות לדרוש פיצוי כספי עבור ההסכמה שלהן לחתום.¹³ למעשה יש לצרף את הדעות השונות, ועל כן אתן יכולות לעכב את החתימה על צו הירושה, עד שהאח יסכים לתת לכם חלק מכובד ממנה.

7. שו"ע, חו"מ סי' קנו סעי' א.

8. למרות זאת יש לבחון עד כמה דרך שיווקית זו מקובלת בעולם המסחר, ובהתאם לכך לשוב ולשקול אם אכן הקביעה שהלקוחות הללו נחשבים ברשות המתחרות - נכונה. והיה ודרך זו נפוצה, אזי גם ההחלטה של הלקוחות להצטרף לקבוצת הווטסאפ היא אקראית ואינה מקנה זכות ובלעדיות למנהלת הקבוצה.

9. שו"ע, אבה"ע סי' צ סעי' א.

10. יביע אומר, ח"ח סי' ט.

11. קצות החושן, סי' רפב ס"ק ב.

12. תשובות והנהגות, ח"ג סי' תנח: 'מצווה לקיים דברי המת, ואף שצריך הושלש מעיקרא לכך, הלוא כתבו הש"ך (רס"ז ס"ק ז) והסמ"ע ס"ק ח שבמצווה ליורשים אין צריך הושלש, ועיין בביאור הגר"א שם בשם הרמב"ן לחלק בין יורשים לאחר כמ"ש, וכן כתב הרמ"א בתשובותיו לחלק בזה שאם אמר ליורשיו הצוואה בחייו חל חיוב מדינא, שמצווה לקיים דברי המת, וזהו חיוב גמור... וכ"ש שיש דיעות שלא צריך הושלש כלל למצווה לקיים דברי המת, ולכן דעתי שהיורשים חייבין לקיים ציווי האב'.

13. הרב בצרי סיכם מחלוקת זו בספרו 'דיני ממונות', ח"ג שער ה פרק ב.

7. מעשה שבת / הרב מנחם פרל

שאלה | מרצה הקליט באופן חד פעמי הרצאה בשבת ושלה לסטודנטים. כעת שואל אחד הסטודנטים אם הוא רשאי לשמוע את ההקלטה ביום חול.

תשובה | חז"ל קנסו את העושה מלאכה בשבת בכך שלא יוכל ליהנות ממה שיצר תוך כדי חילול שבת,¹⁴ אך לאחרים, אפילו אלו שהמלאכה נעשתה עבורם, מותר כבר במוצ"ש ליהנות מהמלאכה.¹⁵ אומנם מוכרת תשובתו של ה'כתב סופר'¹⁶ שאסר ליהנות מתבשילים שבושלו במסעדה בשבת,¹⁷ אך שם נימוקו היה 'שמבשל הפונדק בקביעות' מידי שבת בשבתו לאחרים, מה שאין כן בנידונו שבו מדובר באירוע חד פעמי, ואין מדובר במרצה שנוהג כך באופן קבוע.

בנוגע להקלטה, או לכל פעילות של שמירה בזיכרון, כתב ב'שמירת שבת כהלכתה'¹⁸ בשם הגרש"ז אורבך שהזנת נתונים על גבי דיסקט יש בה מלאכת בונה, כיוון שלדיסקט ללא הנתונים אין כל ערך, 'ורק עם רישום האותיות האלקטרוניות נבנה הדיסקט'. דברים אלו אינם ברורים דיים, שהרי זה כממלא קופסה במזון, ואין בהכנסת המזון לקופסה משום בניית הקופסה. כן תמה פרופ' זאב לב¹⁹ על דברי הגרש"ז אורבך. ייתכן לייחס מלאכת בניין לאתחול (Formatting) הדיסקט, ואם כן האיסור כלל אינו רלוונטי במציאות ימינו (שנת תשפ"ג). כמו כן נראה שהגר"ע יוסף חולק על כך, שהרי כתב²⁰ שאין בהקלטה במכשיר חשמלי בשבת משום מלאכה, מלבד חשש הבערה במגבר הזרם. ואם כן, הוא הדין בשמירה בכל זיכרון מגנטי או חשמלי. אין נפקא מינה אם איסור הפעלת מכשיר ההקלטה הוא מדאורייתא או מדרבנן, מאחר שמה שכתבנו לעיל להתיר תקף אף אם הפעולה אסורה מהתורה.

8. שינוי מצב בשעון שבת בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | מזגן פועל על חימום, והוא מחובר לשעון שבת שנשכח על מצב קבוע. כתוצאה מכך נורא חם בדירה, מתחילים להתייבש וקשה לישון. השעה 23:00, והמזגן עתיד להיכבות בשעה 1:00. האם פעילות המזגן נחשבת כהפסד גדול לעניין העברת השעון למצב שעון שבת בשבת עצמה? האם העברת השעון ממצב קבוע למצב שעון שבת גורמת לפעולה מיידית של כיבוי?

תשובה | ראשית, יש כאן גרמא של כיבוי השעון, ולכתחילה אין להתיר כיבוי בגרמא, אך בנסיבות אלו של התייבשות וצער רב מהחום, ניתן להקל. שנית, בניסויים אחדים שקיימנו

14. גיטין נג ע"ב.

15. שו"ע, או"ח סי' שיח סעי' א.

16. כתב סופר, או"ח סי' נ.

17. וראו תשובתי בעניין דומה: שימוש במעלית שבת שתוקנה בשבת, אמונת עתיד 134 (טבת תשפ"ב) עמ' 20; ובתגובות של הרב בוצ'קו ושלי בגיליון 136 (תמוז תשפ"ב), עמ' 157-158.

18. שש"כ, פרק סו הערה ריא.

19. מערכי לב, עמ' רצה.

20. יביע אומר, ח"ד סי' מו.

במכון צמת הבחנו שהעברת שעון שבת ממצב שעון פעיל למצב פעיל קבוע כרוכה בהפסקת המתח החשמלי לשבריר שנייה. הפסקה זו אינה ניכרת לחוש האדם, אך ניכרת במכשירי מדידה במעבדה. מסיבה זו כתבתי בעבר שיש להימנע מהעברה בין מצבים בשעון שבת.²¹ עם זאת בשעת דחק כמו נידון השאלה יש מקום להקל בזה, וזאת משום שהפסקת המתח אינה ניכרת לאדם, והיא מורגשת רק למכשירי מדידה, ומקובל שההלכה נקבעת לפי חושי האדם ולא לפי בדיקות מעבדה. לדוגמה: 'ערוך השלחן'²² ביחס לאכילת שרצים שאינם נראים לעין; 'ציץ אליעזר'²³ ביחס לזריקת אינסולין שיוצרת חבורה שאינה ניכרת לעין, שמוותרת בשבת; 'ביע אומר'²⁴ בעניין קדושה בדברי תורה מוקלטים; 'שבט הלוי'²⁵ בעניין נתק באות סת"ם שניכר רק בזכוית מגדלת, ועוד. עם זאת, במקורות אלו הובאו גם דעות מחמירות, כגון: שאלת הכניסה לבית הכיסא עם תנ"ך המודפס באותיות זעירות שלא ניתן לקוראן ללא זכוית מגדלת,²⁶ וכן כתב ה'ציץ אליעזר' שם, שראה את הגרצ"פ פרנק בודק סת"ם בעזרת זכוית מגדלת, וכן כתב ב'קסת סופר' שיש לנהוג כך.²⁷ בחומץ אין ניכרים השרצים הקטנים, ואם כן מובן ההיתר לשתות. זריקת אינסולין היא פעולה ניכרת, אלא שהחבורה שנעשתה על ידה אינה ניכרת לחוש, ואעפ"כ התיר ה'ציץ אליעזר'. מאחר שרואים אנו שאין מחמירים כפי שראינו בדוגמאות הנ"ל, סבורני שניתן לנהוג כך גם בנדון דידן, שבו מדובר בצער רב.

9. עינית דיגיטלית לדלת / הרב מנשה צימרמן

שאלה | בשבת התארחתי אצל קרובי משפחתי ולנתי בבית של משפחה שאינה שומרת תורה ומצוות. נתנו לי מפתח לדירה, כדי שאוכל להיכנס אליו כשארצה. בחזית הדלת הייתה קבועה עינית שמדליקה מסך בתוך הבית כשמישהו מתקרב, ונכבית כמה שניות לאחר הכניסה. ניסיתי לכבות את העינית לפני שבת, אך לא הצלחתי. האם היה מותר לי להיכנס לדירה ולצאת ממנה במהלך השבת?

תשובה | עינית דיגיטלית לדלת היא מכשיר המאפשר לראות בתוך הבית את האדם העומד מחוץ לבית על גבי מסך קטן²⁸ (בגודל של טלפון) הנמצא בחלק הפנימי של הדלת. המסך מופעל בלחיצה על כפתור או על ידי חיישן תנועה, ולאחר מכן כבה אוטומטית (לאחר כמה שניות שמספרן הוגדר מראש). בדרך כלל אפשר להגדיר שההפעלה תתבצע רק בלחיצה על כפתור ולא ע"י החיישן. במקרה רגיל, לפני שבת, על בעל הבית לכוון את הגדרות הפעולה של המכשיר למצב הפעלה ידני ולא אוטומטי

21. בתשובתי: שינוי במצב של שעון שבת, אמונת עתיך 126 (שבט תש"פ) עמ' 32. אחד מהניסויים שערכנו זמין לצפייה בכתובת:

https://drive.google.com/file/d/1y0RqzdOhicaSZfhAXiw6Ounx_p2YcYfD/view

22. ערוה"ש, יו"ד סי' פד סעי' לו.

23. ציץ אליעזר, ח"ח סי' טו פרק יד אות י.

24. יביע אומר, יו"ד ד פרק יד אות כ-כא.

25. שבט הלוי, ח"א סי' ז אות י.

26. שו"ת אבן יקרה, ח"ב סי' לג, הובא ביביע אומר שם.

27. הובא בשבט הלוי הנ"ל.

28. דגם מסוים של עינית דיגיטלית מאפשר לראות את הצילום של המצלמה על מסך הטלפון.

(כנ"ל), וכך המכשיר יישאר מכובה במשך השבת.²⁹ במקרה של השאלה המתוארת, אפשר בדיעבד להיכנס לבית גם ביום השבת. ראשית, מדובר על 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' באיסור דרבנן במקום צורך. הנכנס לבית איננו מעוניין בהפעלת המצלמה והמסך. הפעלה זו אסורה באיסור דרבנן, והצורך להיכנס לבית הוא צורך גדול. יש פוסקים שהתירו באופן גורף 'פסיק רישא דלא ניחא ליה' בדרבנן,³⁰ וגם לדעת ה'משנה ברורה' שהחמיר בכך בכמה מקומות³¹ נראה שיש להקל במקרה של צורך או צער,³² כמו בנידון של השאלה. עוד סיבה להקל היא לפי סברת 'שבט הלוי',³³ שכאשר האדם הולך כדרכו ואינו מתכוון להפעלת חיישן ואין לו תועלת וצורך בכך - אין בכך שום איסור, כי אין זה בכלל 'מלאכה', ורק 'מלאכת מחשבת' אסרה תורה. לפי טעמים אלו בוודאי שאין לאדם לעמוד בפני המצלמה בכוונה תחילה על מנת שדמותו תיראה על המסך,³⁴ אך במקרה שבו אין לו אפשרות אחרת - מותר לו לעבור גם במקום שהמצלמה מצלמת. יש לציין שהדלת איננה הופכת להיות מוקצה מדין 'בסיס לדבר האסור', והיא מותרת בטלטול. אחד הטעמים לכך הוא שהדלת היא 'בסיס' גם לידית המאפשרת פתיחה, החשובה יותר מהעינית הדיגיטלית, וה'בסיס' לדבר האסור והמותר' לא נהפך למוקצה כאשר הדבר מותר חשוב מן האסור.³⁵

10. בירור על מוצרים לפני רכישתם - מיניבר, מחם, תנור / הרב מנשה צימרמן

שאלה | 1. קניתי מיניבר עם אישור שבת מתוך הבנה שכך יהיו לי מים חמים בלא הגבלה לכל אורך השבת. לאחר הרכישה הבנתי שכמות המים מוגבלת והחלטתי לקנות מחם, כך שלפחות ביום טוב אוכל להוסיף מים חמים. שמת לי לב שהמחם גורם לבעבוע המים כל שלושים שניות. רציתי לשאול כמה שאלות: (1) האם במיניבר עם אישור שבת למים

29. בחלק מהדגמים המכשיר ימשיך לצלם ולהקליט כאשר הוא יזזה תנועה, אף שהצילום לא יוצג על המסך. נראה שככלל האדם ההולך איננו מעוניין בהפעלת המצלמה, ומבחינתו זהו צילום שאיננו נצרך ומועיל, ולכן אין בכך איסור מעיקר הדין (ראו במאמרים בתחומין כה, בנוגע לצילום מצלמות אבטחה, ונראה שזו הכרעת הר"נ גולדברג זצ"ל והר"י רוזן זצ"ל, ולהבחיל"ח הרב נבנצל שליט"א). הרוצה להחמיר ולמנוע את הפעלת ההקלטה על ידי אנשים ההולכים ליד העינית, יכול לכסות את העינית של המצלמה, וזהו פתרון טוב וראוי גם לבעיית ההדלקה האוטומטית של צג המכשיר, כאשר אין אפשרות לבטלה. לפי דעת המשנ"ב שתוזכר בהמשך, שאינו מקל בשופי בפסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן, נראה שיש להתאמץ לבצע פתרון זה, כל שכן אם ניקח בחשבון את השיטות הסוברות שיש איסור מן התורה בהפעלה חשמלית. סברת שבט הלוי היא סברה מחודשת שנאמרה בנוגע לתאורת רחוב, ולכן לא ראוי להישען רק עליה, אלא ראוי לכתחילה לכבות את העינית או לכסות אותה.

30. יביע אומר, או"ח ה, סי' כז.

31. ראו מקורות רבים לדעתו של המשנ"ב בשמירת שבת כהלכתה, מבוא פרק א הערה נה.

32. במקום צורך, ר' שו"ע, או"ח סי' שכא ס"ק נז; במקום צער - שו"ע, או"ח סי' שטז ס"ק ה.

33. שבט הלוי, ח"ט סי' סט.

34. מטעמים אלו גם מוטל על בעל הבית לבטל את המנגנונים האוטומטיים כנ"ל.

אילו היה מדובר על מצלמה העובדת ברצף, הדבר היה קל יותר, משום שהיה מדובר רק על שינוי זרם, אך מכיוון שהעינית הדיגיטלית משתמשת באנרגייה של סוללה בדרך כלל, אין אפשרות של הפעלה רצופה. במקרה מסוים אפשר להשתמש בעיקרון של שינוי הזרם: לאחר שאדם כבר נכנס לתחום של המצלמה - כעת הכניסה של אדם נוסף לתוך תחום הצילום גורמת רק לשינוי זרם. אומנם לכתחילה יש להימנע גם משינוי זרם.

35. שו"ע, או"ח סי' שח סעי' י. ראו גם:

<https://www.zomet.org.il/?CategoryID=208&ArticleID=491>

החמים צריך להשתמש בכלי שני? 2) האם מותר להוסיף מים חמים למחם ביום טוב? 3) האם יש בעיה להשתמש במחם שגורם לבעבוע המים מדי פעם? 2. לפני כחודש קניתי תנור בחנות גדולה של מכשירי חשמל. המוכר אמר לי שיש לתנור מצב שבת, וכך גם ראיתי במדריך למשתמש. זה היה חשוב לי מאוד, היות שאין מקום לאחסן פלטה בדירה שלי. כאשר התחלתי להשתמש במכשיר ראיתי שהוא נכבה מייד בזמן פתיחת הדלת. אני מאוכזבת מאוד וחושבת שנעשה לי עוול.

תשובה | 1) מיניבר

מיניבר מים חמים הכשר לשימוש בשבת פועל כמו מחם, וממילא יש לנהוג בו בדיוק באותה דרך שבה נוהגים במחם, כולל שימוש בכלי שני. בהמשך לכך ראוי לדעת שככל הידוע לנו אין מיניבר שיש בו מים חמים בכמות בלתי מוגבלת. בעבר עסקנו בפיתוח של מיניבר כזה בטכנולוגיה חדשה ומקורית, אך מטעמים הלכתיים וטכנולוגיים, ובעיקר כלכליים, תהליך הפיתוח בהקפאה לעת עתה.

2) הוספת מים למחם ביום טוב

בנוגע להוספת מים ביום טוב - הוספת מים למחם ביום טוב מותרת כאשר היא לא תגרום מיידית להפעלת גוף החימום. במחמים שיש להם אישור 'מהדרין' של מכון צומת אין חשש כזה, היות שהתרמוסטט מושבת בזמן מצב שבת, וניתן בלב שקט להוסיף להם מים ביום טוב. המחם שאתה מתאר כנראה אינו מחם כזה, היות שהוא מרתיח את המים כל פרק זמן, בעקבות התרמוסטט המרגיש את ירידת חום המים.

3) שימוש במים רותחים

בנוגע לשאלת השימוש בשבת במחם הגורם להרתחת המים - אם למוצר יש אישור של מכון צומת (ובמצב הנידון לא מדובר על אישור מהדרין) - מותר להשתמש בו, הואיל והבדיקה הראתה שהשימוש במים החמים לא משפיע במובהק על זמני הפעולה של גוף החימום.

בהזדמנות זו חשוב להדגיש שאישור מהדרין של מכון צומת למחם איננו קשור בהכרח לשם של חברה או דגם, ויש לעיין באישור.

4) תנור

בנוגע לתנור, יש מקומות בעולם שבהם התקן מחייב כיבוי של גוף החימום החשמלי (וממילא גם התאורה נכבית) בזמן פתיחת הדלת. נראה שהתנור שקנית עבר תהליך ייצור במקום כזה, ולכן כל פתיחה של הדלת מכבה את התנור, וסגירת הדלת מדליקה אותו. במקרה כזה מצב השבת איננו מצב הלכתי אלא קולינרי, הבא לתאר אפשרות של שמירת המאכלים בחום נמוך. ייתכן שאפשר לפתור את הבעיה בהתקנת מגנט חזק (ועמיד לחום) ליד חיישן הדלת. שאלה זו מדגישה, כמו השאלות הקודמות, את החשיבות בבירור הכשרות וההנחיות ההלכתיות לפני הרכישה. דרישה לראות אישור שבת ממכון הלכתי-טכנולוגי מוסמך הייתה מונעת את מפח הנפש המתואר בשאלה.

11. מינוי גר צדק לגבאי בית כנסת / הרב איתיאל אמיתי

שאלה | האם גר צדק יכול לשמש בתפקיד גבאי בית כנסת?

תשובה | ברור שיש מניעה הלכתית למנות גר צדק ל'שררה', כלשון הרמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"ד):

אין מעמידין מלך מקהל גרים אפילו אחר כמה דורות עד שתהיה אמו מישראל, שנאמר לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא, ולא למלכות בלבד אלא לכל שררות שבישראל...

אלא שהפוסקים דנו בהגדרת שררה כיום, כאשר לבעלי סמכות (שר ממשלה, מנכ"ל משרד ממשלתי, ראש עירייה וכדו') אין 'חזקה' על משרתם. הם אינם מורשים את סמכותם לבניהם, ובמוקדם או במאוחר הם עתידים להפסיק לכהן בתפקידם.³⁶ פוסקים בני זמננו כתבו שלכתחילה נכון למנוע ממי שאינו מיוחס - כדוגמת גר צדק, ועל אחת כמה וכמה מי שאינו יהודי - לכהן בתפקיד ציבורי רשמי.³⁷ בהתאם לכך יש לדון במעמדו של גבאי. גבאי הוא בעל סמכות,³⁸ ולקביעותו יש השלכות על התנהלות הקהילה ובית הכנסת. ככל שהמערכת הניהולית רשמית יותר, כך בעלי התפקידים נחשבים - הלכתית - בעלי משרה. לכן אין מניעה שגר צדק יהיה זה שמכריז 'עמוד פלוני בן פלוני הכהן' וכיו"ב לקריאת התורה, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בימי חול ובמניינים אקראיים. יתרה מזאת, רוב בתי הכנסת בארץ, גם אם הם מתנהלים כ'עמותה', אינם אלא מקום תפילה עבור המתפללים בקרבת מקום. ברצותם הם יכולים להפסיק להתפלל בבית כנסת אחד ולהעביר את מקום תפילתם לבית כנסת אחר הנמצא אף הוא בקרבת מקום. כמו כן פעמים שמדובר בבית כנסת שרוב המתפללים בו משתייכים למשפחה אחת ענפה או לכמה משפחות שהתאגדו יחד. במקרים אלה סמכות הגבאי מצומצמת למדי ומוגבלת לעניינים מסוימים, ואינה עוברת את מפתן בית הכנסת. בבתי כנסת כאלה אין מניעה שגר צדק יהיה גבאי.³⁹ לא כן בית כנסת המתנהל באופן רשמי, כדוגמת 'בית כנסת גדול' בעיר, ואשר מנוהל ע"י עמותה (ולעיתים גם הרשויות מתקצבות אותו באופן מיוחד). במקרה כזה ליושב ראש העמותה, לגבאי הראשי וכדו', יש תפקידים לא רק בנוגע לתפילות אלא גם בנוגע לאירועים ציבוריים רשמיים. הוא הדין ביחס ליישוב - ואפילו קטן - שבו יש רק בית כנסת אחד וכל התפילות מתנהלות רק בו, וסמכות הגבאי

36. ראה שולחן מלכים, על הל' מלכים ומלחמות לרמב"ם, פ"א ה"ד אות יא: גדר שררה, פרק 4: בחברה דמוקרטית, ובהערות שם עמ' 132.

37. ראה אגרות משה, יו"ד ד' ס' כו; תשובות והנהגות, ח"ג ס' שה - על מינוי גר להיות ראש ישיבה.

38. מקורות מפורטים לכך ראה שולחן מלכים, שם פרק 2: מינוי של הציבור, עמ' 129-130, ובפרט הערה 95.

39. בצירוף דעת בעל כנה"ג, להלן הערה 6, שדי בקבלת הקהל כדי להתיר העמדת גר צדק בראשו. ועי' בקובץ זכור לאברהם (תשנ"ג) עמ' שסב אות א: 'בגדרי השררה וזכויותיה', מובא בס' שולחן מלכים, שם, הערה 95.

עשויה להשפיע על חיי תושבים באופן כללי ולא רק על ענייני בית הכנסת.⁴⁰ במקרים כאלה ההקפדה שלא יכהן גר צדק בתפקיד גבאי בלעדי או גבאי ראשי מקבלת משנה תוקף.

למסקנה, במקרים רבים אין מניעה מלמנות גר צדק לגבאי, בפרט שיש צוות של גבאים, כפי המנהג הרווח.⁴¹ ואולם, כפי שהתבאר לעיל, יש מקרים שנכון להקפיד בהם שלא למנות גר צדק לשררת גבאי.

40. לדוגמה: קיומו של מניין או ביטולו משפיע על זמן ההשכמה של התושבים בבוקר. בימי חול - זמני היציאה מהיישוב וההגעה אליו נקבעים לפי זמני התפילות, ובשבתות - סדרי התפילה הם שקובעים את זמני הארוחות ואת הזמנים לקיומם של אירועים חברתיים (קידושים, שמחות, פעילות תנועת הנוער וכיו"ב).

41. ראה ציץ אליעזר, חי"ט ס' מח, שבמענה לשאלה: 'אם יכולים למנות גר לגבאי בביכנ"ס' כתב: 'יש מקום לפי ההלכה למנות גר לגבאי... במשותף עם עוד גבאים'. פסיקתו נשענת על שני יסודות: (1) קבלת הקהל את גר הצדק מאפשרת העמדתו במשרה שדורשת ייחוס, זאת ע"פ כנה"ג חו"מ ס' ז, הגה' ב"י אות א. (2) שיטת המאירי, בקידושין עו"ב בפ' הגמ', אשר לפיו ניתן להעמיד גר במשרה שדורשת ייחוס כאשר הוא מצטרף לישראלים מיוחסים. וראה שולחן מלכים, שם, אות יב פרק 2: קבלת הציבור (עמ' 135-137), ושם פרק 4: טפל למיוחסים (עמ' 138).